

Sygn. akt II CSK 609/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 4 września 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Barbara Myszka (przewodniczący)

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Strzelczyk

w sprawie z powództwa Syndyka Masy Upadłości K. A.
przeciwko Kr. A.

o ustalenie i wydanie,

na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 4 września 2014 r.,

na skutek skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 6 czerwca 2013 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok w części oddalającej apelację
powoda w zakresie zaskarżającym wyrok Sądu Okręgowego
w K. z dnia 14 listopada 2012 r., sygn. akt [...], oddalający
powództwo o nakazanie wydania nieruchomości (punkt II oraz
punkt I podpunkt 1. in fine i punkt I podpunkt 2. in fine)
i przekazuje sprawę w tym zakresie do ponownego rozpoznania
Sądowi Apelacyjnemu, pozostawiając mu rozstrzygnięcie o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 14 listopada 2012 r. nakazał pozwanej Kr. A., aby wydała powodowi syndykowi masy upadłości K. A. określone ruchomości w postaci samochodów z dowodami rejestracyjnymi i kartami pojazdów, oddalił powództwo o stwierdzenie bezskuteczności czynności upadłego K. A. dotyczącej sprzedaży samochodów z dnia 26 listopada 2010 r., oddalił powództwo o stwierdzenie bezskuteczności czynności upadłego K. A. obejmującej darowiznę dwóch nieruchomości z dnia 3 grudnia 2010 r. oraz o wydanie tych nieruchomości, oddalił powództwo o stwierdzenie bezskuteczności czynności upadłego K. A. obejmującej umowę darowizny nieruchomości z dnia 19 listopada 2010 r. oraz o wydanie tej nieruchomości.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 6 czerwca 2013 r. zmienił częściowo wskazane orzeczenie w ten sposób, że ustalił, iż umowa darowizny oznaczonej nieruchomości, położonej w O., zawarta w dniu 3 grudnia 2010 r. oraz umowa darowizny dwóch oznaczonych nieruchomości, położonych w O., zawarta w dniu 19 listopada 2010 r. jest bezskuteczna w stosunku do masy upadłości K. A., oddalił apelację powoda w pozostałej części.

W zakresie objętym skargą kasacyjną podstawa faktyczna rozstrzygnięcia, zgodnie przyjęta przez sądy obu instancji, przedstawia się następująco. Sąd Rejonowy w K., w uwzględnieniu wniosku wierzyciela z dnia 22 marca 2011 r., postanowieniem z dnia 30 czerwca 2011 r. ogłosił upadłość K. A., obejmującą likwidację jego majątku. Czynności prawne K. A. w postaci umów darowizn nieruchomości z dnia 19 listopada 2010 r. oraz z dnia 3 grudnia 2010 r., jako nieodpłatne i zawarte w terminie rocznym przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, są z mocy prawa bezskuteczne w stosunku do masy upadłości K. A. (art. 127 ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r.- Prawo upadłościowe i naprawcze - jedn. tekst: Dz. U. 2012 poz. 1112 ze zm., dalej jako p.u.n.). Sąd pierwszej instancji uznał, że jednocześnie wytaczanie powództwa o ustalenie, że czynność prawna jest bezskuteczna z mocy prawa w stosunku do masy upadłości (art. 127 i art.128 p.u.n.) oraz o świadczenie na podstawie art.134

p.u.n. nie ma uzasadnienia prawnego, gdyż wyrok uwzględniający oba te powództwa naruszałby art. 189 k.p.c. Sąd przyjął ponadto, że powód nie jest legitymowany do żądania wydania nieruchomości, gdyż bezskuteczność czynności względem masy nie powoduje z mocy prawa przejścia prawa własności. Jako właściwy środek prawny wskazał powództwo o ukształtowanie stosunku prawnego poprzez zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli o przeniesieniu własności nieruchomości na dłużnika, twierdząc, że dopiero realizacja tego obowiązku nałożonego wyrokiem spowoduje taką zmianę na mocy art. 155 k.c. w zw. z art. 158 k.c. i ew. art. 1047 k.p.c. Sąd Apelacyjny podzielił to stanowisko jedynie w części odnoszącej się do niedopuszczalności równoległego dochodzenia obu roszczeń. W pozostałym zakresie stwierdził, że bezskuteczność czynności upadłego określona w art. 127 p.u.n. ma charakter względny i nie oznacza jej nieważności. Jej stwierdzenie umożliwia jedynie zaspokojenie się wierzycieli upadłościowych z tego składnika majątkowego. Syndyk masy upadłości ma interes prawny w żądaniu ustalenia bezskuteczności, gdyż wyrok ustalający potwierdza legitymację syndyka do zbycia w postępowaniu upadłościowym tych nieruchomości, które wyszły z majątku upadłego. Za przedwczesne i zbędne uznał Sąd drugiej instancji podejmowanie rozważań co do ewentualnego roszczenia o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli o przeniesieniu własności nieruchomości, wskazując jednocześnie, że w następstwie wpisu K. A. jako właścicielki nie doszło do niezgodności treści ksiąg wieczystych z rzeczywistym stanem prawnym w rozumieniu art. 10 ustawy księgach wieczystych i hipotece.

Orzeczenie powyższe zostało zaskarżone przez syndyka masy upadłości K. A. w zakresie dotyczącym oddalenia apelacji zaskarżającej oddalenie powództwa o nakazanie wydania nieruchomości z tym, że wniosek skargi dotyczy zarówno części sentencji nadających wyrokowi Sądu pierwszej instancji nowe brzmienie (włącznie z ponownym oddaleniem powództwa o wydanie) jak i oddalających apelację. Skarga oparta jest na podstawie naruszenia prawa materialnego, tj. art. 134 ust. 1 w zw. z art. 127 ust. 1 p.u.n. przez błędną wykładnię.

Sąd Najwyższy zważył:

Trafnie wskazuje skarga na wadliwą wykładnię wskazanych przepisów prawa upadłościowego i naprawczego, której następstwem stała się bezzasadna odmowa oceny zasadności opartego na nich roszczenia syndyka masy upadłości.

Rozważania tym przedmiocie rozpocząć należy od przypomnienia, że czynności przyszłego upadłego, polegające na darowiźnie szeregu nieruchomości na rzecz osoby bliskiej, jako nieodpłatne i zawarte w terminie rocznym przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, z mocy prawa są bezskuteczne w stosunku do masy upadłości (art. 127 ust. 1 prawa upadłościowego i naprawczego). Zgodnie z art. 134 ust. 1 jeżeli czynność upadłego jest bezskuteczna z mocy prawa lub została uznana za bezskuteczną, to co wskutek tej czynności ubyło z majątku upadłego lub do niego nie weszło, podlega przekazaniu do masy upadłości, a gdy przekazanie w naturze jest niemożliwe, do masy upadłości powinna być wpłacona równowartość w pieniądzu. Oczywiście jest, że skoro masa upadłości nie jest podmiotem prawa to bezskuteczność czynności upadłego "w stosunku do masy upadłości" oznacza w istocie bezskuteczność w stosunku do wszystkich wierzycieli upadłościowych (art. 127-128 p.u.n.). Za dominujący w orzecznictwie należy uznać pogląd, że zachodząca *ex lege* bezskuteczność nie wymaga zaskarżania takiej czynności, co nie wyłącza w razie sporu możliwości wytoczenia powództwa o ustalenie na podstawie art. 189 k.p.c. (por. m.in. nie publikowane wyroki Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 1999 r., III CKN 464/98, z dnia 3 października 2007 r., IV CSK 184/07, z dnia 3 października 2008 r., I CSK 93/08, z dnia 8 stycznia 2010 r., IV CSK 298/09, z dnia 16 kwietnia 2010 r., IV CSK 424/09). Wyrok sądu stwierdzający bezskuteczność zachodzącą z mocy prawa ma charakter deklaracyjny. Syndyk masy upadłości, realizując uprawnienie art. 134 ust. 1 p.u.n., żąda w istocie ustalenia, że rezultat względnej bezskuteczności odnosi się do skonkretyzowanej, podjętej we wskazanym czasie czynności, czego następstwem ma być objęcie przedmiotu świadczenia upadłego masą upadłości. Skutek bezskuteczności względnej jest ściśle egzekucyjny, gdyż umożliwia prowadzenie egzekucji z danej rzeczy lub prawa jako majątku dłużnika, mimo że pozostają one nadal własnością osoby trzeciej. Jak przekonywająco wyjaśniono w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dnia 6 września 2013 r., V CSK 454/12 (nie publ.) następstwem

wyroku orzekającego bezskuteczność względną w postępowaniu upadłościowym jest potwierdzenie upadku skutku rzeczowego takiej umowy wyłącznie w relacji nabywca – wierzyciele upadłego, utrzymanie go w pozostałym zakresie i możliwość prowadzenia egzekucji, podobnie jak w egzekucji syngularnej, gdzie zachodzi z mocy prawa względna bezskuteczność zbycia nieruchomości po zajęciu (art. 930 § 1 k.p.c.) albo z wyroku sądu wydanego w uwzględnieniu skargi pauliańskiej (art. 532 k.c.) – por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 lipca 2007 r., III CZP 97/07, OSNC 2008 r., nr 11, poz. 127, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2011 r., IV CSK 273/10 – nie publ. W orzeczeniu z dnia 6 września 2013 r., V CSK 454/12 Sąd Najwyższy opowiedział się za stanowiskiem, wcześniej prezentowanym w piśmiennictwie i części orzecznictwa, że „przekazanie do masy upadłości” w rozumieniu art. 134 p.u.n. nie oznacza podstawy roszczenia o zobowiązanie nabywcy do złożenia oświadczenia woli o zwrotnym przeniesieniu własności, tylko powinność nabywcy zwrotu w naturze, a w razie sporu, powstanie po stronie syndyka roszczenia procesowego o wydanie tych rzeczy i praw, które wyszły z masy - celem umożliwienia zaspokojenia wszystkich wierzycieli z powiększonej w ten sposób masy upadłości.

Podzielając wskazane stanowisko odwołać się należy do dalszych argumentów. Po pierwsze, reguły wykładni językowej wyraźnie potwierdzają, że „przekazanie do masy” obejmuje czynność faktyczną, a nie prawną, skoro bezskuteczność względna ma ograniczony zakres podmiotowy, a masa upadłości nie ma zdolności prawnej. Po drugie, wprowadzie wyrok ustalający wystarczająco legitymuje syndyka masy upadłości do podjęcia czynności w zakresie sprzedaży, a jego kompetencja do rozporządzania cudzą własnością i innymi prawami majątkowymi wynika z ustawy, ale w braku zgody właściciela nie umożliwia mu podjęcia dalszych czynności zmierzających do objęcia nieruchomości, dokonania jej oględzin, wyceny, okazania kandydatom na nabywców bez stosownych tytułów wykonawczych. Po trzecie, przedmiotem interpretacji powinien być pełny tekst normy prawnej. Skoro art. 134 ust. 1 i 2 p.u.n. dopuszcza wpłatę równowartości w pieniądzu, gdy przekazanie w naturze jest niemożliwe, oraz już na tym etapie przewiduje dokonanie zwrotu świadczenia wzajemnego osoby trzeciej z masy upadłości jako równoległe z przekazaniem przedmiotu zbycia do

masy, to rażąco niekonsekwencją byłoby umożliwienie dokonania takich rozliczeń tylko w wyniku wydania wyroku ustalającego bezskuteczność względną czynności, bez zwrotnego wydania jej przedmiotu do masy. Po czwarte, brak uzasadnienia dla odmiennego traktowania ruchomości i nieruchomości, stanowiących przedmiot umów zbycia względnie bezskutecznych wobec masy upadłości. Po piąte, skoro następstwem względnej bezskuteczności jest ograniczenie prawa własności w zakresie pobierania pożytków cywilnych i naturalnych (*fructus*), które wchodzi do masy upadłości, to celowe jest również przeniesienie na jej rzecz posiadania (*possidendi*) – por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 sierpnia 2009r., IV CSK 102/09, nie publ.. Umożliwi to ponadto wydanie przez syndyka nieruchomości nabywcy, który w innym wypadku musiałby korzystać powództwa windykacyjnego (art. 222 § 1 k.p.c.).

Zauważyć ponadto należy, że art. 134 ust. 1 p.u.n. nie normuje w sposób wyczerpujący następstw bezskuteczności czynności prawnych upadłego w stosunku do masy upadłości i nie wyłącza innych roszczeń syndyka masy upadłości, jeżeli roszczenia takie, dotyczące masy upadłości, stosownie do przepisów prawa cywilnego przysługują upadłemu jako właścicielowi rzeczy względem jej posiadacza lub z innego tytułu (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 sierpnia 2009 r., IV CSK 102/09, nie publ.).

Nie zasługuje na akceptację pogląd o niedopuszczalności kumulacji procesowych roszczeń o ustalenie i zasądzenie (wydanie). W tym wypadku zbieg nie ma bowiem charakteru konkurencyjnego, ani nie unicestwia materialnej przesłanki interesu prawnego po stronie powoda. Orzeczenia, w których odwoływano się do niedopuszczalności łączenia wskazanych żądań, zapadły w odmiennych stanach faktycznych i prawnych (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 2010 r., IV CSK 298/09, OSNC-ZD 2010, nr 24, z dnia 16 kwietnia 2010 r., IV CSK 424/09, nie publ., z dnia 16 kwietnia 2010 r., IV CSK 453/09, nie publ., z dnia 13 maja 2011 r., V CSK 343/10, nie publ.).

Część przytoczonych orzeczeń zapadła w poprzednim stanie prawnym i dotyczy wykładni rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r.- Prawo upadłościowe (jedn. tekst: Dz. U. z 1991 r., Nr 118,

poz. 512 ze zm.), ale z uwagi na zbliżone konstrukcje prawne zachowała aktualność.

Naruszenia wskazanych przepisów prawa materialnego uzasadniają podstawę kasacyjną określoną art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. w stopniu skutkującym koniecznością wydania wyroku kasatoryjnego. Z tych przyczyn w oparciu o art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzeczono jak w sentencji, pozostawiając Sądowi ponownie rozpoznającemu sprawę rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ k.p.c.).